

ABDÜLBAKİ PAŞA DÂRÜLKURRÂŞI *Nağmedâr*

MURAT ÖZTABAK

"Yer, mekân, ev" gibi anlamlara gelen "dâr" kelimesiyle "okuyan" anlamındaki "kari" kelimesinin çoğulu "kurrâ"nın birleşmesinden meydana gelen "dârülkurrâ" lafzı, Kur'ân-ı Kerim'in öğretildiği, bir bölümünün veya tamamının ezberletildiği ve kıraat ettirildiği mektepleri isimlendirmek için kullanılmıştır. Bu kurumlar dârülkurrâ'n ve dârülhuffâz olarak da anılır. Şehr-i İstanbul ve dahi tüm Osmanlı coğrafyasında eğitim sisteminin önemli bir ayağı olan dârülkurrâlar, yıllar boyu birçok kurrâ hafızın yetişmesine de vesile olmuştur.

T

FOTOGRAF: MURAT GÜR

TÜRKLERİN İstanbul'u fethiyle birlikte, süregelen yıllarda, irfan ırmağının en önemli temsilcileri bu kadim şehre misafir olmuş ve yaşadıkları muhitlerin çehresini değiştirmişlerdir. Tarihi yarımada batıdan çevreleyen surların hemen dışında, Yeni Mevlevihâne Kapısı önünde de Anadolu irfanının en büyük simgelerinden Halvetî tarikatı şeyhi "Merkez Efendi" lakaplı, Şeyh Musa Musliheddin Efendi'nin kabri-i şerifi ve külliyesi bulunmaktadır. Merkez Efendi Külliyesi olarak anılan yapı, ilk başlarda mütevazı bir zâviye görünümünde inşa edilmeye başlanmış olsa da, sonraki yıllarda Yavuz Sultan Selim Han'ın kızı Şah Sultan tarafından, Mimar Sinan eliyle; tekke binalarının genişletildiği, bir hamam eklendiği ve cami-tevhidhânenin de yenilendiği

kayıtlarda geçmektedir. Yine bu tarihte yapılan inşa ve yenileme hareketinden sonra Merkez Efendi Tekkesi'nin cami-tevhidhâne, çilehâne, derviş hücreleri, selâmlık, harem, mutfak, taamhâne, türbe, hazîre ve hamamdan oluşan, tam teşekküllü bir tarikat tesisi haline geldiği söylenebilir.¹

Merkez Efendi'nin sağlığında olduğu gibi, vefatından sonra da İstanbul'un en önemli ziyaretgâhlarından biri olma hüviyetini koruyan bu külliye, takip eden yıllarda mühim eklemeler yapılarak alanı genişletilmiştir.² Külliye sonradan inşa edilen yapılardan biri de, tekkenin mensubu ya da muhiblerinden olduğu düşünülen, Defterdar Abdülbaki Paşa'nın bâniliğinde, H. 1017/M. 1608 yılında Sultan Ahmet Camii Mimarı Sedefkâr Mehmed Ağa'ya inşa ettirilen dârülkurrâdır.

"Yer, mekân, ev" gibi anlamlara gelen "dâr" kelimesiyle "okuyan" anlamındaki "kari" kelimesinin çoğulu "kurrâ"nın birleşmesinden meydana gelen "dârülkurrâ" lafzı, Kur'ân-ı Kerim'in öğretildiği, bir bölümünün veya tamamının ezberletildiği ve kıraat ettirildiği mektepleri isimlendirmek için kullanılmıştır. Bu kurumlar dârülkurrâ'n ve dârülhuffâz olarak da anılır.³ Şehr-i İstanbul ve dahi tüm Osmanlı coğrafyasında eğitim sisteminin önemli bir ayağı olan dârülkurrâlar, yıllar boyu birçok kurrâ hafızın yetişmesine de vesile olmuştur. Bu kıymetli ilim-irfan mekânlarından biri de Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı'dır.

Osmanlı Devleti'nin kalemiye sınıfının XVII. yüzyıldaki en önemli figürlerinden olan Abdülbaki Paşa; Sultan I. Ahmed (1614-1615), Sultan II. Osman (1621-1622) ve Sultan IV. Murad (1624-1625) dönemlerinde üç kez *başdefterdarlık* görevlerini yürütmüştür. İstanbul'un fethi akabinde teşekkül eden kurumlar arasında başı çeken defterdarlık, Osmanlı

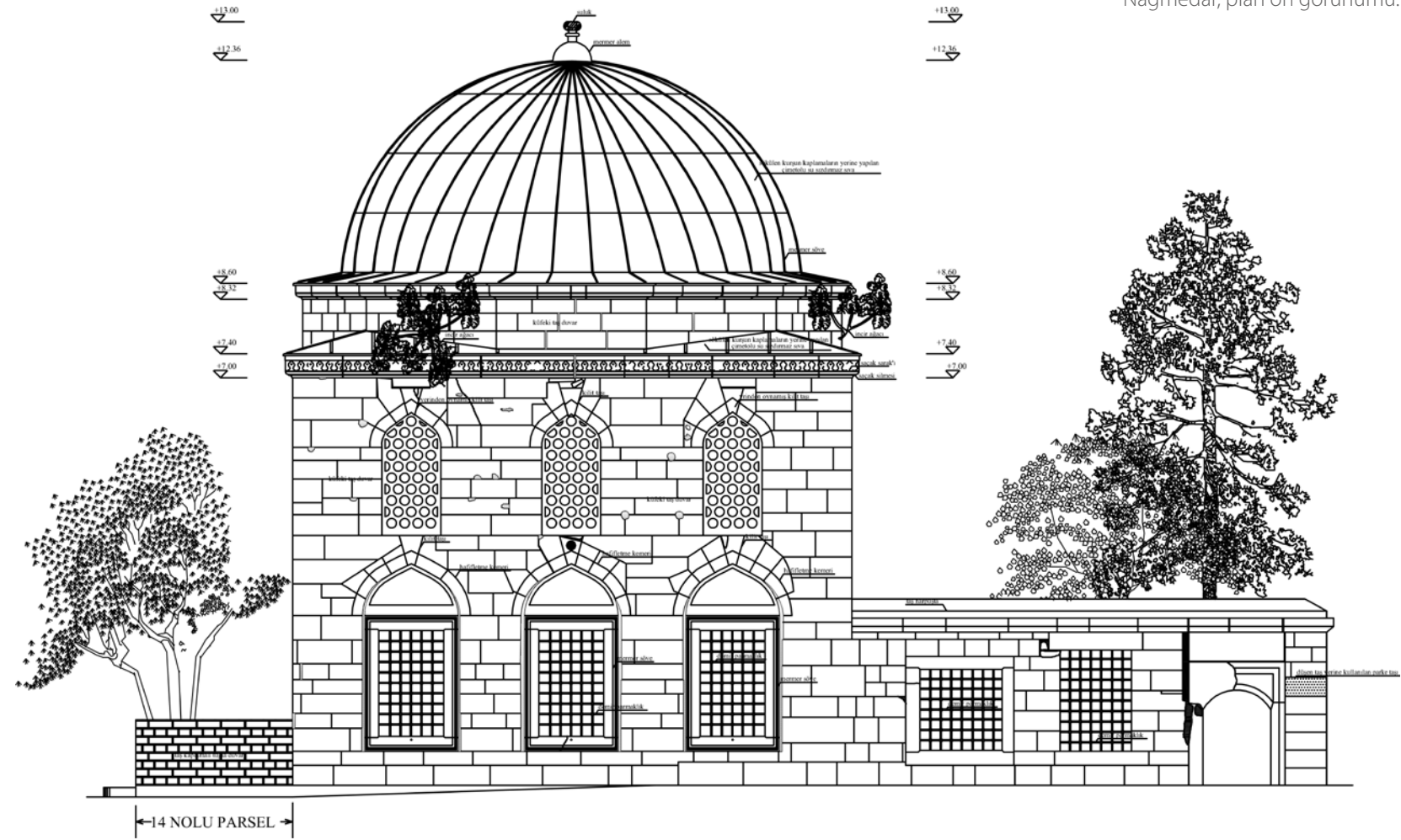

Nihayet, 2000'li yılların başında Zeytinburnu Belediyesi uhdesinde vücut bulan Kültür Vadisi Projesi kapsamında ihya edilen yerlerden biri de Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı olmuştur. Kültür odaklı kentsel dönüşüm mottosuyla hayata geçirilen Kültür Vadisi Projesi içerisine dahil edilen bu kadim yapı, 2007 yılında Zeytinburnu Belediyesi tarafından aslına uygun olarak restore edilmiştir.

Devletî'nin mâli işlerini yürüten teşkilâtı ve bu teşkilâtın başında bulunan kişiye *Başdefterdar* denirdi. Fatih Kanunnâmesi ile birlikte bu makamın sınırları çizilmiş ve görev tanımları yapılmıştır.⁴ İşte bu denli önemli bir görevi üç ayrı sultan döneminde icrâ eden Abdülbaki Paşa da gökkubbe hoş bir sadâ bırakmak istemiş ve Merkez Efendi Külliyesi dâhilinde bulunan ve kendi ismini taşıyan dârülkurrâyı inşa ettirmiştir. Rivâyet olunur ki, Abdülbaki Paşa burayı kendine türbe olarak yaptırmayı planlamış ancak çok şatafatlı olduğunu görünce buranın dârülkurrâ olmasını istemiştir. Ama bu mekânın dârülkurrâ mimarisine uygun bir şekilde inşa edilmiş olması, bu rivâyeti geçersiz kılmaktadır.

Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı, klasik Osmanlı üslubunun âdeta bir aynası niteliğindedir. Kare planlı olan yapı, kurşun kaplama bir kubbe ile örtülmüştür. Duvarları kesme küfeki taşla örülmüş, kuzey tarafından çevrelenen duvarın eksenindeki basık kemerli kapısıyla alt sırayı oluşturan dikdörtgen pencereler ise mermer söve ile çerçelenmiştir. Bu pencerelerin üzerinde, sivri kemerli ve alçı revzenli tepe pencereleri vardır. Kubbe geçişi sağlayan trompların etekleri de mukarnaslarla donatılmıştır. Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı'nın net kubbe altı iç kullanım alanı 66 m², net avlu alanı 26 m², net mezarlık alanı 34 m² ve net hazire alanı 35 m²'dir.⁵ Dolayısıyla, Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı'nın hacmi, Merkez Efendi Külliyesi içerisinde brüt olarak 202 m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz gibi bu yapının hemen önünde bir de hazire bulunmaktadır ve bu hazirede, dârülkurrânın bânisi Defterdar Abdülbaki Paşa, Sultan Ahmed Cami Kürsü Şeyhi Mehmed Eşref Efendi, Merkez Efendi Zâkiri Âbid Molla'nın oğlu ve kızı medfundur.⁶

Nağmedar, plan ön görünümü.

Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı, klasik Osmanlı üslubunun âdeta bir aynası niteliğindedir. Kare planlı olan yapı, kurşun kaplama bir kubbe ile örtülmüştür.

Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı'nın hemen giriş kapısında mermer blok üzerinde bir celi sülûs kitâbesi bulunmaktadır. Bu kitâbeye Zümer Süresi'nin 73. âyet-i kerîmesinin son kısmı nakşedilmiştir.

“...selâmun aleykum tibtum fed-hulûhâ hâlidîn” (Size selam olsun. Tertemiz oldunuz. Haydi ebedi kalmak üzere buraya girin.) - [sene] 1027

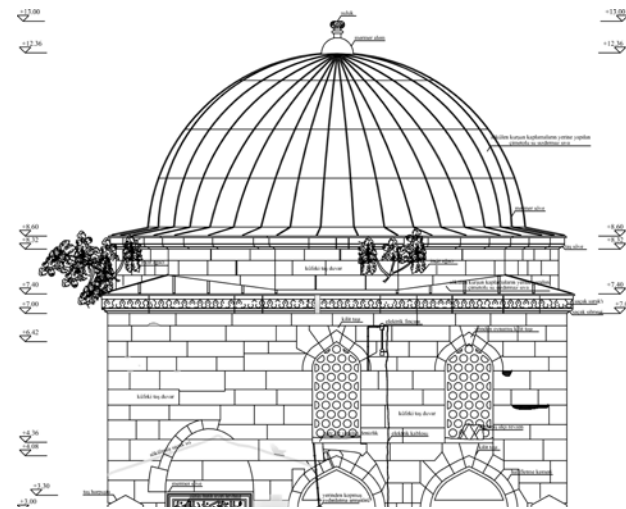
Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı'nın inşa tarihi mermer levhada yazılan tarihe göre miladi 1608'dir. Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte önemini yitiren bu yapı, bir dönem sıbyan mektebi olarak kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda Abdülbaki Paşa Çocuk Kütüphanesi olarak hizmet veren bu yer, 1970'lerden sonra, önemli bir parçası olduğu Merkez Efendi Külliyesi

ile birlikte kaderine terk edilmiş ve depo olarak kullanılmıştır. Nihayet, 2000'li yılların başında Zeytinburnu Belediyesi uhdesinde vücut bulan Kültür Vadisi Projesi kapsamında ihyâ edilen yerlerden biri de Abdülbaki Paşa Dârülkurrâsı olmuştur. Kültür odaklı kentsel dönüşüm mottosuyla hayata geçirilen Kültür Vadisi Projesi içerisine dâhil edilen bu kadim yapı, 2007 yılında Zeytinburnu Belediyesi tarafından aslına uygun olarak restore edilmiştir. Bu restorasyondan sonra, yine Zeytinburnu Belediyesi bünyesinde “Neyhâne” ismiyle hizmete başlayan yapı, uzun bir süre ney sohbetlerinin ve ney dinletilerinin yapıldığı özgün bir mekân olarak faaliyet göstermiştir.⁷

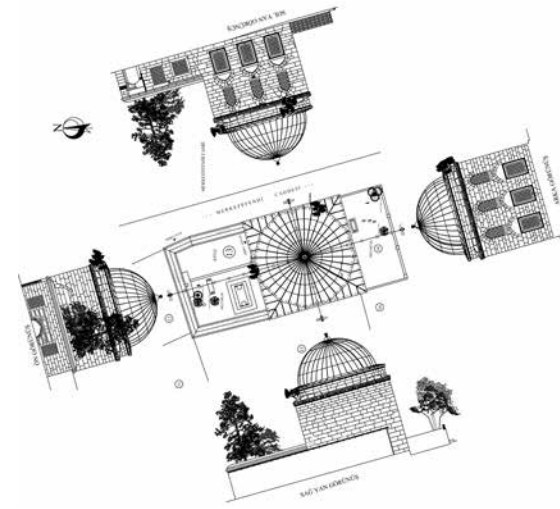
Merkez Efendi Cami'nin hemen ya-

nında bulunan bu zarif yapı, Merkez Efendi Hazretleri'ni ziyarete gelen herkesin dikkatini çekiyor. Bu müstakil, kubbeli yapıdan içeri girdiğinizde sizi dört duvar dibine yerleştirilmiş sedirli bir oturma düzeni karşılıyor, hemen kapının sağ tarafında gün boyu saat 09.00-18.00 arası ücretsiz olarak çay, kahve ve su ikramının yapıldığı bir su sebili ve çay ocağı mevcut. Yine mekân içerisinde iki küçük boy kitaplık, bu kitaplıkların raflarında da tasavvuf içerikli eserler bulunuyor. Son birkaç yıldan beri, “Nağmedar” ismiyle kullanılan bu güzel mekânda her cumartesi günü meşk icra ediliyor ve içerden yükselen tasavvuf müziğinin eşsiz nağmeleri, Merkez Efendi'nin manevî iklimiyle bütünleşerek eşsiz bir atmosfer oluşturuyor.

Üç ayrı sultan döneminde başdefterdarlık görevini icrâ eden Abdülbaki Paşa gök kubbede hoş bir sadâ bırakmak istemiş ve Merkez Efendi Külliyesi dâhilinde bulunan ve kendi ismini taşıyan dârülkurrâyı inşâ ettirmiştir.

Nağmedar, plan görünümü.

Nağmedar, kuşbakışı görünümü.

- 1 Burçak Evren, *Surların Öte Yanı Zeytinburnu*, 2011, s. 110.
- 2 Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Zeytinburnu Yollar ve Kapılar*, 2013, s. 115.
- 3 Nebi Bozkurt, “Dârülkurra”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. VIII, 1993, s. 543.
- 4 Bilgin Aydın-Rifat Günalan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Defterdarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Sayı XXX, 2007, s. 60.
- 5 Bu ölçümler, Zeytinburnu Belediyesi Şehir Atölyesi (ZEŞAT)’nden temin edilmiştir.
- 6 Süleyman Berk, *Zamanı Aşan Taşlar*, c. I, 2016, s. 1566–1567.
- 7 “Kütüphane ‘Neyhane’ Oldu”, *Habertürk* (İstanbul eki), 28 Haziran 2009, s. 4.

KAYNAKÇA

- 1 Burçak Evren, *Surların Öte Yanı Zeytinburnu*, 2011.
- 2 Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Zeytinburnu Yollar ve Kapılar*, 2013.
- 3 Nebi Bozkurt, “Dârülkurra”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. VIII, 1993.
- 4 Bilgin Aydın-Rifat Günalan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Defterdarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. XXX, 2007.
- 5 Süleyman Berk, *Zamanı Aşan Taşlar*, c. I, 2016.
- 6 *Habertürk* (İstanbul eki).
- 7 *Milliyet* (Kültür Sanat eki).